

Kneisz Ildikó

**Józsa Viktória (2019): A vállalati beágyazódás útjai Magyarországon
(Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 255 o.)**

Józsa Viktória, a Dialóg Campus Kiadó Studia Regionum sorozatában 2019 év elején megjelent könyvében az elmúlt években végzett tudományos kutatómunkájának mintegy összegzését adja a vállalati beágyazódás témakörében. A szerző gyakorlati szakemberként több mint két évtizede figyeli és kíséri nyomon a multinacionális vállalatok letelepedésének és működésének jellegzetességeit, és tudományos érdeklődését kielégítve a témakörben végzett (doktori) kutatásainak fókuszába azok helyi beágyazódásának folyamatai és helyzete kerültek. Könyve alapját képező kutatásait arra a gyakorlati megfigyelésre építi fel, miszerint a Magyarországon lévő transznacionális nagyvállalatok egyre inkább válnak tömegtermelő cégekből a társadalom és a helyi közösségek életét nagymértékben befolyásoló stratégiai szereplőkké.

A könyv témája azt az alapkérdést vizsgálja, hogy a nemzetközi nagyvállalatoknak a helyi gazdaságfejlesztésben betöltött szerepe a beágyazódáson keresztül rendkívüli fontosságú, kiemelten a vidéki nagyvárosok esetében. A téma aktualitását igazolja, hogy a hazánkban működő transznacionális vállalatok helyi múltja évtizedekben mérhető, így a külföldi nagyvállalatok hazai jelenlétének elemzéséhez elérkezett az idő, ehhez elegendő tapasztalatot tudunk felsorakoztatni.

A szerző a nemzetközi nagyvállalatok, mint „platformok” által látja a globális és a helyi gazdaságot összekapcsolódnival, mivel „a nagyvállalatok helyi beágyazódása a globalizáció egy lokális szinten megjelenő hatása, annak kihívásaira adott, helyi szintű válasz”. Meghatározásában „a vállalati beágyazódás olyan, adott külső és/vagy belső térben játszódó folyamat, amelynek során egy adott gazdasági szervezet és az azt körülvevő közeg közötti meghatározottság egyre erősödő mértékű (mélységi vagy vertikális irányú), és egyre több területre terjed ki (minőségi és horizontális irányú). A vállalati beágyazottság a vállalati beágyazódás folyamata során elért állapot, amely az adott vállalat és az azt körülvevő közeg közötti külső és/vagy belső térben megjelenő meghatározottság fokával (mélység) és minőségével (kiterjedés) jellemezhető”.

Józsa Viktória célja, hogy komplex módon, objektíven, a jellemző trendeket bemutató értékelje a nagyvállalatok hazai beágyazódásának folyamatát és a beágyazottságuk helyzetét. Munkájának kiemelt céljaként a jó gyakorlatok elemzését és a még fejlesztendő területek feltérképezését említi, mindamelllett, hogy a társadalmi jelenségek - ezen belül a gazdasági szervezetek viselkedése - szabályszerűségeinek feltárását végzi, majd egy elméleti modell megalkotását valósítja meg. Kutatásának területi szintjeként a mikro- és makrogazdaságtan között elhelyezkedő mezo szintet jelöli meg.

Olvasói célcsoportjának nem csak a tudományos kutatókat és gyakorlati szakembereket tekinti, hanem a szélesebb olvasói közönség érdeklődését is igyekszik a hazánkban még kevesebbet kutatott témakör iránt felkelteni. Erre utal a könyv borítóján megjelenő illusztráció is, amely ezt a szerteágazó célközönséget prezentálja. A könyv minden egyes fejezetéhez kapcsolódik egy-egy hasonló karikatúra, amely a következő tartalmi rész elé állít görbe tükröt, szemléletessé és könnyedebbé téve az olvasó számára témakört (az illusztrációkat a szerző felkérésére Cserkúti Dávid grafikusművész készítette). A megcélzott széles olvasóközönség számára a szerző a tudományos tartalmat folyamatosan kiegészíti aktuális kitekintésekkel, amelyek rendszerint a szakpolitikához és napjaink mindennapi gazdasági folyamataihoz tartozó fontos és érdekes információkat tartalmaznak. A könyv valamivel több mint 200 oldalas terjedelemben, 6 fejezetben részletesen és érzékletesen mutatja be a külföldi nagyvállalatok megjelenéséhez és működéséhez kapcsolódó elméleti ismereteket és a hazánkban letelepedett cégek beágyazódási gyakorlatát. A témakör elméleti megközelítését a szerző a globális szintről kezdi, majd halad a helyi szint felé. A könyv szerkesztési logikájában az egyes elméleti részek kiegészülnek gyakorlati ismeretekkel, segítve ezzel a gyakorlati szakemberek és a potenciális felsőoktatási hallgatói olvasóközönség

tájékozódását a témában. A globalizációs elméletek összefoglalását az (újra)iparosítás nemzetközi szakirodalmi áttekintése követi az első fejezetben, majd az ehhez kapcsolódó hazai helyzet bemutatása és értékelése következik. A második fejezetben a lokális szint szerepét vizsgálja a gazdaság térbeliségében a telephely- és fejlesztési hely-elméleteken, valamint a növekedési pólus elméleteken keresztül, majd a helyi gazdaságfejlesztés elméleteivel és fogalmi meghatározásával zárja ezt a részt. A harmadik fejezetben érkezik meg a szerző a lokális (települési) szintre, ahol a fogalmi keretek tisztázása után az empirikus vizsgálatok helyszíneit képező telepítési helyszínek, azaz a három város (Győr, Miskolc, Kecskemét) leíró és összehasonlító bemutatása és elemzése jelenik meg. A negyedik fejezetben a betelepülő szereplő, maga a vállalat, jelen esetben a nagyvállalat kerül a fókuszba, kiegészülve az empirikus vizsgálatban szereplő vállalatok – az Audi Hungaria Motor Kft. Győrben, a Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft. Kecskeméten, valamint a Robert Bosch Power Tools Kft. és a Robert Bosch Energy and Body Systems Kft. Miskolcon – pár oldalas bemutatásával. A következő fejezet a vállalati beágyazódás elméleti kereteinek és tudományterületi kapcsolódásainak szemléltetésével folytatódik, melyhez már kapcsolja a szerző primer kutatásainak eredményeit. Ebben a fejezetben kerül sor a beágyazódás és beágyazottság fogalmi meghatározásainak tisztázására is, valamint a Józsa Viktória által megfogalmazott öt kutatási kérdésre:

- 1) Beszélhetünk-e hazánkban a vállalatok beágyazódásáról?
- 2) Leírható-e, és ha igen, hogyan a beágyazódás és a beágyazottság?
- 3) Meghatározhatók-e időbeli/térbeli/helyzetbeli különbségek?
- 4) Milyen tényezők befolyásolják a vállalati beágyazódást?
- 5) Melyek az előnyei és hátrányai a beágyazottságnak?

A könyv utolsó fejezetében a szerző a szekunder és primer (kérdőíves felmérés Miskolcon, személyes interjúk mindhárom városban) vizsgálatainak eredményeit elemzi az öt kutatási kérdés, majd az azokból formált kutatási hipotézisek mentén. A kutatás eredményei kapcsán tárgyalja a vállalati beágyazódás hazai gyakorlatát, ahol számos érdekes megállapításra jut az elemzések során. Ebben a fejezetben a szerző számos indító idézetet hoz a primer kutatás alanyaitól, amik ugyancsak jól kiemelik, egyben összefoglalják az egyes alfejezetek főbb mondanivalóját.

Elsőként a nagyvállalatok és a vállalati beágyazódás általános megítélését elemzi a válaszadók alapján. A nagyvállalatokkal kapcsolatos pozitív és negatív attitűdök markánsan kirajzolódnak a felmérés eredményei láttán. A vállalati beágyazódás tényének lakossági megítélése a válaszadók több mint 90%-ánál pozitív, amely képet némileg árnyalja, hogy a beágyazódás fogalmát a válaszadók csupán 60%-a tudta megfogalmazni saját szavaival. A válaszadók definícióiban szereplő fogalmak érdekes szóhalóban rajzolódnak ki. A saját eredményeket ezt követően az innovációs folyamatmodellek (csavarmodellek) rendszerébe illeszti a szerző, ahol a hármas- és a négyescsavar-elméletekre (triple helix és quadruple helix) épülő ötöcscsavar modell (quintuple vagy más néven penta helix) alkalmazza a vállalati beágyazottság modellezéséhez, mivel véleménye szerint ez kellőképpen kifejezi azokat a tényezőket, amelyek a vállalati beágyazódás befogadó közegét képezik, valamint a vizsgált jelenségnek mind a hálózatosodást, mind az innovációt generáló karakterét jól megjeleníti.

Az empirikus vizsgálat második részében a vállalati beágyazódás befogadó közegének a szerző által vizsgált öt eleme kapcsán kapott kutatási eredmények kerülnek bemutatásra és értékelésre. Az önkormányzatok helyi gazdaságfejlesztési tevékenységeit fontosnak ítéli meg a szerző. Az interjúalanyok elmondásai alapján mindhárom város sokat tesz a helyi gazdaság fejlesztése érdekében és kiemelkedő színvonalú a gazdaság szereplőivel való együttműködésük. Ez azonban a kérdőívek válaszaiból nem egyértelmű, az önkormányzat munkája ezen a területen a válaszadók számára kevésbé látható, érzékelhető. A lakosság körében leginkább a nagyvállalatoknak a gazdaságba való beágyazottsága érzékelhető a fogalmi meghatározás kérdésére adott válaszok alapján. A szekunder kutatás és a személyes interjúk alapján a hazai beszállítói kör folyamatos bővülése a legszemléletesebb jellemzője a nagyvállalati beágyazódásnak. A tudományos kapcsolatok területén a szerző a szekunder kutatások és a személyes interjúk egybeeső eredményeit hang-

súlyozza, miszerint a három nagyvállalat tudatosan, stratégiai céloknak megfelelően egyre intenzívebben formálja kapcsolatait a tudományos élet szereplőivel (ide sorolva a középfokú oktatási intézményeket is). A primer kutatás kérdőíves felmérése alapján a gazdaság után a tudomány szerepel a második helyen a vállalati beágyazódás befogadó közegének öt eleme közül. A szerző következtetése, hogy ezek a tevékenységek ismertebbek a helyi lakosok körében, illetve ezek helyi szintű kommunikációja erőteljesebb és hatékonyabb. A vállalatok társadalmi beágyazódása a szekunder kutatás alapján a helyi társadalmi jóléthez való hozzájárulás miatt kiemelt fontosságú. A vizsgált három vállalat mindegyikénél megjelenik a társadalmi felelősségvállalásban való élenjárás (ez azonban a szerző modellje alapján a helyi beágyazódásnak csak az egyik első lépése). A személyes interjúk arra is rávilágítanak, hogy a vállalat szemszögéből aggasztónak, vagy legalábbis kérdésesnek tekinthető megfelelő számú szakképzett munkaerő jelenléte és utánpótlása. Az ötöscsavar modell ötödik elemeként megjelenő természeti és épített környezet a szerző véleménye szerint – elfogadva kutatótársai gondolatait – a legnehezebben intézményesíthető elem. A szekunder kutatás alapján közvetlen és közvetett beágyazódás kerül megfogalmazásra egy vállalatnál a természeti és az épített környezetbe való beágyazódása kapcsán. A közvetlen beágyazódás mind zöldmezős, mind barnamezős beruházás is megjelenik példaként a három vizsgált nagyvállalat esetében. A közvetett kapcsolódást az épített környezettel az autópályákon, repülőtereken és más létesítményeken (pl. szálloda, logisztikai központ) keresztül látja a szerző. A primer kutatás alapján a lakosság számára mérsékelten érzékelhető a környezetbe való beágyazottság mértéke, míg a személyes interjúalanyok kiemelték a termelőkapacitások környezetbarát és a nemzetközi standard-ekhez képest is magas színvonalát.

Az empirikus vizsgálat harmadik része a vállalati beágyazódás folyamatával és annak befolyásoló tényezőivel foglalkozik. A bevezetésben a szerző rámutat a beágyazódás folyamatának időbeli és térbeli kiterjedésére, valamint az általa alkotott általános vállalati beágyazódási folyamatmodell harmadik tengelyén megjelenő, a beágyazódás során aktívan együttműködők (közvetlenül érintettek) és az annak a lehetőségeit igénybe vevők (közvetett érintettek) szerepére. A vállalati beágyazódás folyamatában Józsa Viktória három jól beazonosítható szakaszt különít el: 1) megtelepedés, 2) kiépülés, 3) épített beágyazódás. A vizsgált három vállalat fejlődési pályájának összehasonlító elemzése alapján megállapítja, hogy a szerző által „kötelező”-nek nevezett, azaz a termeléshez közvetlenül kötődő és szükséges (alap) tevékenységek közül mindhárom vállalat megvalósította az első öt tevékenységet, mindemellett az időtáv jelentős mértékben lecsökkent, azaz a beágyazódási folyamat jelentősen felgyorsult. A szerző által „szabadon választott” tevékenységeknek nevezett, magasabb hozzáadott értékű, a termeléshez csak közvetetten kapcsolódó, de stratégiai fontosságú tevékenységek (például duális képzés és oktatás, vállalati és együttműködésben végzett kutatás-fejlesztés és innováció, tesztelés, klaszteresedés) esetében is hasonló gyorsulás figyelhető meg (főként a 2010-es évektől kezdve), azonban itt néhány sorrendbeli változás és egyes lépések átugrása vagy kihagyása is előfordult. A vállalati beágyazódást befolyásoló tényezőket a szerző szintén szekunder és a saját primer kutatása alapján szintetizálja és értékeli. Hat külső és hét belső tényezőt különít el. A megállapításai alapján Nyugat-Magyarországon erősebb a beágyazottság, a vállalatok számára a megyeszékhelyek tűnnek optimális telephelynek, és míg a helyi támogató környezet „kemény tényezői” a telepítési döntéseknél meghatározók, addig a „puha tényezők” a beágyazódás későbbi szakaszában lesznek kiemelt fontosságúak.

A beágyazódási folyamat és az azt befolyásoló tényezők elemzését követően az empirikus vizsgálat záró fejezete már a vállalati beágyazottság állapotával és annak hatásaival foglalkozik. A beágyazottság mértékét (kiterjedését és mélységét) helyi, települési szinten vizsgálja. Megállapításait a primer adatgyűjtés eredményei alapján teszi meg. Az általa (az ötöscsavar modell továbbfejlesztésével) megalkotott modellben a gazdaság, társadalom, önkormányzat és a tudomány szféráját belső térként értelmezi, míg a természeti és épített környezet a külső teret adják. Elemzéseikhez folyamatszémleletű, kvalitatív alapú módszert választ, pontrendszerben (értékskálán) számszerűsíti a primer kutatásai során kapott válaszokat. A vizsgált három vállalat közül az

Audi és a Bosch beágyazottsága erősebbnek bizonyult, de a Mercedes relatív hátránya a beágyazódás folyamatának felgyorsulása miatt nem számottevő. Az első kettő körül is az Audi beágyazottságát kiegyensúlyozottabbnak látja, míg a Bosch előnyét állapítja meg a gazdasági és a tudományos beágyazottság tekintetében, amit az értékskála egyes értékeihez rendelt meghatározásokkal alá is támaszt. A szerző összességében a nagyvállalatok helyi beágyazottságát jelentős és alapvetően pozitív hatásként értékeli a fenntartható helyi gazdaságfejlesztés szempontjából, azonban egy sor veszélyforrást is felsorakoztat (a személyes interjúk eredményei alapján), melyek mind a vállalatok, mind az érintett települések számára fennállhatnak. A kérdésfeltevésben és a válaszok keresésében azonban itt nem áll meg Józsa Viktória, hanem a megoldáskeresés felé veszi az irányt, az Enyedi György féle város sikerességi tényezőkhöz való hozzájáruláspotenciális aktorait és azok közreműködési lehetőségeit tárja az olvasó elé a fejezet zárásaként.

A könyv végén a tanulságok levonása és a javaslatok megfogalmazása jelenik meg, amelyek alapján számos lehetőség, de legfőképpen teendő áll főleg a gazdasági és társadalmi kapcsolatok alakítani képes és akaró elsősorban (ön)kormányzati és vállalati szereplők előtt.

A vállalati beágyazódás folyamata kétségtől napjaink egyik aktuális és érdekes jelensége, Józsa Viktória tartalmilag és megjelenésében is kiemelkedő könyve a témakör kutatói és gyakorlati szakemberei, tudományos kutatói számára hasznos olvasmány.